

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ВОДОКОРИСТУВАННЯ В ПЕРІОД НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ВОЄННИХ ДІЙ В УКРАЇНІ

Уberman В. І., Васьковець Л. А.

ВСТУП

Екологічна безпека є одним із напрямів державної політики у сферах національної безпеки й оборони¹. Пріоритетність вимог екологічної безпеки та обов'язковість додержання екологічних нормативів при здійсненні господарської діяльності належать до основних принципів охорони довкілля, визначених у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (ЗУПОНПС)². Негативний вплив на довкілля з боку техногенних джерел обмежується, зокрема, гранично допустимими викидами та скидами забруднювальних хімічних речовин³. Найбільш поширеною і потенційно екологічно небезпечною сферою використання водних ресурсів є спеціальне водокористування (СВ) в частині скидання забруднювальних речовин (ЗР), визначене у Водному кодексі України (ВКУ)⁴. До нормативів екологічної безпеки водокористування належать гранично допустимі концентрації (ГДК) речовин у водних об'єктах, які використовується для різних потреб⁵. Надходження забруднювальних речовин (ЗР) з техногенних джерел у водні об'єкти лімітується нормативами гранично допустимого скидання (ГДС), які належать до найбільш дієвих правових інструментів, що входять до еколого-правового підінституту регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР). Протягом багатьох років одним із пріоритетних завдань екологічної політики України, актуальність якого з часом не зменшується, залишається створення ефективного правового механізму й інструментів забезпечення екологічної безпеки водокористування та розроблення законодавчих вимог до якості води у водних джерелах, зокрема, охорони поверхневих вод від надходження ЗР зі зворотною водою. Справедливість такого твердження можна побачити з порівняння розділів 1 та 34

¹ Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VII / Верховна Рада України. *ВВР*. 2018. № 30. Ст. 241. Ч. 4 ст. 3.

² Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII / Верховна Рада України. *ВВР*. 1991. № 41. Ст. 546.

³ Там само. Ст. 33.

⁴ Водний кодекс України: Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР / Верховна Рада України. *ВВР*. 1995. № 24, Ст. 189. Ч. 1 ст. 48.

⁵ Там само. Ст. 36.

у директивному документі 25-річної давнини⁶ та відповідно у сучасному документі подібного призначення⁷, де на першому місці серед основних проблем охорони навколишнього природного середовища та природних ресурсів, які негативно впливають на здоров'я людей та на сталість екосистем, зазначається «забруднення навколишнього природного середовища <...> скидами у водні об'єкти від промислових підприємств». Першочерговою стратегічною ціллю останнього документа визначено «зменшення рівня промислового забруднення». Змістовно близькі вимоги стосуються й морських вод. Наразі у зв'язку із практичною реалізацією наближення до екологічного законодавства ЄС промислове забруднення виділено в окрему сферу загальної екологічної діяльності⁸. У галузевій водній стратегії України на період до 2050 року⁹ ціль «Поліпшення якісного стану водних об'єктів <...>» включає заходи запобігання промислового забрудненню шляхом, зокрема, шляхом «<...> додержання умов дозволів, установлених нормативів гранично допустимого рівня скидання забруднюючих речовин, лімітів забору і використання води та скидання забруднюючих речовин». В період післявоєнного відновлення України увага до проблеми забруднення поверхневих вод також не буде послаблена. У документі¹⁰ стратегічною ціллю визначено «зменшення та запобігання промислового забруднення та запровадження принципу “забруднювач платить”». До викладеного додаються вимоги¹¹, пов'язані

⁶ Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки / Постанова Верховної Ради України. *БВР*. 1998. № 38. Ст. 248 1998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁷ Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. / Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII / Верховна Рада України. *БВР*. 2019. № 16. Ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁸ Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 402-р. *ОВУ*. 2019. № 49. Ст. 1677. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/402-2019-%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁹ Водна стратегія України на період до 2050 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9.12.2022 р. № 1134-р. *ОВУ*. 2022. № 99. Ст. 6244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2024).

¹⁰ Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека» / Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (дата звернення 29.01.2024).

¹¹ Про хімічну безпеку та управління хімічними речовинами / Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX. *ОВУ*. 2023. № 2. Ст. 84. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2804-20#Text> (дата звернення 29.01.2024).

з хімічною безпекою водних об'єктів, яка може порушуватися через надходження у воду специфічних хімічних речовин.

Наближення до водного законодавства ЄС, головним джерелом якого є Водна рамкова директива ЄС (ВРД)¹², здійснюється одночасно з дотриманням загальних вимог екологічної безпеки. Європейське регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) у ВРД базується на еколого-політичних принципах, рецепція і реалізація яких вимагають від України значних зусиль і тривалого перехідного періоду¹³, який збільшується на невизначений час через продовження воєнного стану та воєнних дій. Еколого-правовий підінститут РСЗР входить до складу інституту СВ, а також до комплексного інституту оцінки якості вод та її регулювання.

Дана стаття спрямована на дослідження правового механізму українського РСЗР, на виявлення його еколого-правових особливостей, які не отримали належного акцентування й висвітлення, що струмове змістове порівняння підінституту РСЗР із його європейським відповідником. Таке порівняння дозволить визначити на мікрорівні, рівні правових норм та інститутів, чого саме українське водне законодавство позбувається у своїй найбільш дієвій частині й до чого воно рухається на різних етапах гармонізації із законодавством ЄС. Результати порівняння сприятимуть розробленню відповідних вимог до тимчасового перехідного законодавства.

1. Передумови створення та еколого-правові засади сучасного регулювання скидання забруднювальних речовин у поверхневі води РСЗР

Загальні вимоги встановлення правового режиму та механізму правового РСЗР у СВ та забезпечення його екологічної безпеки за допомогою нормативів ГДК і ГДС досліджувалися відомими вченими-правниками. Усталені підсумкові результати такої діяльності викладено у базових навчальних виданнях. Зокрема, у фундаментальному підручнику¹⁴ наголошується на еколого-політичній важливості підінституту РСЗР і зазначається, що у сучасній Україні «взаємозв'язок двох груп екологічних нормативів (ГДК та ГДС) (*вставка у дужках та виділення авторів*: В. У., Л. В.) фактично має визначати екологічну політику в кожному

¹² Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року : станом на 31.10.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення: 13.12.2023).

¹³ Стратегічний план робіт на воєнний та відбудовний період для водного сектора сформовано. Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів України. Опубліковано 09.05.2022 09:59. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategichnij-plan-robit-na-voennij-ta-vidbudovnij-period-dlya-vodnogo-sektora-sformovano> (дата звернення 29.01.2024).

¹⁴ Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2005. 848 с. С. 231.

конкретному регіоні, а отже, із необхідністю має впливати на соціально-економічну ситуацію як у країні у цілому, так і в регіоні зокрема». В умовах здійснення інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом (ІУВРБП) замість адміністративних регіонів слід розглядати водні басейни. Найбільш важливим для РСЗР є запропоноване Кобецькою Н. Р.¹⁵ ставлення до правового значення ГДС як до критерію оцінювання правомірності поведінки суб'єктів водокористування, тобто водокористувачів – власників скидів. Більш конкретні питання щодо українського правового механізму РСЗР на рівні інститутів виникають саме зараз у зв'язку із практичним початком процесу його гармонізації з європейським екологічним законодавством. Деякі поняттєві питання щодо основних термінів досліджувалися представниками харківської школи екологічного права, зокрема, Черкашиною М. К. і Виставною Ю. Ю.¹⁶. Зазначені автори виконали стисле, але найбільш об'єктивне, порівняння головних термінів ВКУ й інструментів РСЗР: «забруднення вод», «забруднююча речовина» і «якість води», нормативи ГДК і ГДС, з європейськими відповідниками у ВРД: «environmental quality standard», «emission limit values», «pollution», «pollutant» і «water quality», викладене у статті¹⁷. В останньому джерелі зроблено важливий висновок: «Загальні завдання інтеграції із законодавством ЄС мають істотні розбіжності не тільки у термінології, а й у загальній концепції охорони водних ресурсів» [переклад авторів: В. У., Л. В.]. Цей висновок підтверджується нашими попередніми дослідженнями і залишається справедливим й на зараз. Реформи водного законодавства України, які до цього часу підтримувалися програмами іноземної допомоги, у першу чергу спрямовувалися не на ґрунтовне реформування найбільш дієвих та ефективних механізмів правового впливу на речовинний склад поверхневих вод, а на адміністративні заходи та на визначення «огорожувальних» нормативів ГДК на транскордонних з державами ЄС ділянках водних об'єктів¹⁸. Європейська трансформація

¹⁵ Кобецька, Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 352 с. С. 95.

¹⁶ Черкашина М.К., Виставна Ю.Ю. Проблеми законодавчого визначення забруднення вод в Україні та Європі: порівняльний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право.* 2013. № 14. С. 238–242. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3791/1/Cherkashina_Vystavna_238_242.pdf (дата звернення 29.01.2024).

¹⁷ Yuliya Vystavna, Maryna Cherkashyna and Michael R. van der Valk. Water laws of Georgia, Moldova and Ukraine: current problems and integration with EU legislation. 2018. *Water International*. 2018. Vol. 43. Issue 3: Wicked Problems of Water Quality Governance. Taylor and Francis Online. 11 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508060.2018.1447897> . URL: <https://ideas.repec.org/a/taf/rwinxx/v43y2018i3p424-435.html> (дата звернення 29.01.2024).

¹⁸ . EAP Task Force. Proposed system of surface water quality standards for Moldova: Technical Report. 49 p. URL: <https://www.oecd.org/env/outreach/38205453.pdf> (дата звернення 29.01.2024).

українського РСЗР також стримується зазначеною у джерелі¹⁹ особливістю утворення механізму екологічного права – поєднанням правових норм з технічними та наявністю численних посилань на технічні нормативи, санітарні норми, стандарти якості навколишнього природного середовища, гранично допустимі концентрації забруднювальних речовин. Сучасний етап уваги до правових проблем РСЗР стимулюється останніми розробками законодавчих актів, спрямованих на швидке і безпосереднє впровадження вимог європейського екологічного законодавства. Але чим далі просявються запропоновані зміни, тим більш стають видимими головні розбіжності українського та європейського інститутів РСЗР, які коріняться в екологічних засадах ВКУ та в еколого-правових принципах регулювання і лише підсилюють невідповідності вимогам чинного українського законодавства. Саме це є передумовою виникнення необхідності дослідження на мікрорівні (окремих норм) еколого-правової природи та структури українського правового механізму РСЗР, оцінки його відповідності чинному законодавству й наслідків використання у державному управлінні, а також необхідність значного інформаційного спрощення реалізації у перехідний період.

Українська система РСЗР, яка формально існує з 1986 р., а фактично – з 1982 р., ґрунтується на застарілому більш як на 40 років екологічному принципі «*emission – immission*» (EIP)²⁰, який передбачає економічне (господарське) використання властивостей асимілюючої спроможності (АС) та самоочисної здатності ділянок водних об'єктів у всіх випадках законодавчого регулювання скидання ЗР шляхом лімітування шкідливого впливу. В умовах водокористування, яке здійснювалося з 1982 р. і до тепер, головним методом розрахунку (визначення) ГДС був і залишається варіант, який отримав назву басейнового принципу розрахунку (БПРГДСЗР). Цей метод «узагальнив» попередній точковий принцип визначення ГДС, який розглянуто у наступному розділі. В документі Методичні рекомендації²¹ (далі МР) зазначено «При визначенні нормативів ГДС забруднюючих речовин для кожного з окремих випусків зворотних вод рекомендується враховувати вплив інших випусків на асимілюючу спроможність водоприймача». Використання БПЗГДСЗР вимагає здійснення складного комплексу розрахунків із залученням великого обсягу вихідних даних

¹⁹ Екологічне право : підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право. 2013. 432 с. С. 25.

²⁰ Уберман В. І., Васьковець Л. А. Порівняльна характеристика європейського й українського правових механізмів регулювання скидання забруднювальних речовин. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 4(52). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248149](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248149) (дата звернення 29.01.2024).

²¹ Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. Р. IV п. 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> (дата звернення 29.01.2024).

різної природи щодо розрахункового басейну або певної ділянки водного об'єкта і характеристик низки водокористувачів для умов сталого водокористування та приток на цій ділянці, а також застосування спеціального програмного забезпечення ЕОМ. Дотримання таких вимог, зокрема для реалізації українських планів управління річковими басейнами (ПУРБ), початок якої заплановано на 2025 р., не можна забезпечити в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення природокористування.

Слід зазначити, що прикметник «басейновий» у складному терміні БПРГДСЗР містить наукову та етимологічну помилку, які дезорієнтують водокористувачів та викривляють зміст відповідних понять, істотно перешкоджають правозастосовній діяльності. Через збіг слів БП може помилково сприйматися і розумітися як такий, що належить сучасному ІУВРБП. Насправді ж термін ІУВРБП з 2016 р. юридично визначено у ст. 1 та у ст. 13-1 ВКУ, він застосовується у водному законодавстві України і ЄС з метою здійснення водного менеджменту як антитеза попередньому «управлінню водними ресурсами за адміністративним принципом»²². З наукової точки зору зміст терміну БП при використанні щодо скидів ЗР є помилковим і не відповідає загальному географічному визначенню терміну «басейн»²³, яким позначається «частина суходолу», а не водний об'єкт. За сучасним розумінням у МР прикметник «басейновий» стосовно РСЗР використовується як ознака емісійних нормативів, отриманих шляхом, «який передбачає розрахункове визначення впливу всіх випусків зворотних вод до гідрографічної мережі на якість води в усіх контрольних створах, що знаходяться нижче за течією (для водотоків) або поблизу чи в цілому (для водойм), з урахуванням видів водокористування і відповідних їм норм вмісту і ГДК речовин у цих створах, та оптимальний розподіл асимілюючої спроможності водних об'єктів між випусками зворотних вод водокористувачів»²⁴. Таке розуміння не відповідає законодавчому визначенню терміну «басейн водозбірний» у ст. 1 ВКУ. У даній статті замість БПРГДСЗР пропонується використовувати більш коректний термін-словосполучення: «розрахунок нормативів ГДС для *каскадного скидання* ЗР зі зворотною водою» (аббревіатура КПРГДСЗР). Виходячи з викладеного, термін «басейновий принцип» (БП) пропонується замінити на змістовно точніший – «каскадний принцип» (КП).

БПРГДСЗР наразі ґрунтується на використанні АС певного масиву води задля еколого-економічних цілей зменшення шкідливості ЗР, що скидаються у воду, до законодавчо встановленого безпечного рівня. В українській охороні вод таким рівнем є ГДК речовини у воді для різних цілей водокористування. Початкова мета застосування БПРГДСЗР

²² Данилюк Л. Р. Басейновий принцип управління водними ресурсами: поняття, зміст і стан впровадження в Україні. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2018. Вип. 51. Том 1. С. 151–154. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31057> (дата звернення 29.01.2024).

²³ Географічна енциклопедія України. Т. 1: А–Ж / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К.: «УРЕ». 1989. 416 с. С. 71.

²⁴ Методичні рекомендації з розроблення нормативів П. 17 р. IV.

викладена у документі²⁵ (Інструкція), державну реєстрацію якого скасовано, і полягає у досягненні «оптимального розподілу між водокористувачами маси речовин, допустимої до скиду зі зворотними водами у водні об'єкти басейну або його ділянки, що забезпечує мінімізацію сумарних витрат на досягнення ГДС». КП ґрунтується на тому, що явище АС має розглядатися як *спільна корисна властивість водного об'єкта в межах каскаду, яка підлягає розподілу між суб'єктами господарювання на відповідній ділянці при спеціальному водокористуванні*. В екологічному та водному законодавстві України поняття АС відсутнє, а вимог до користування нею не встановлено. З 1982 р. «споживацьке» ставлення до АС як до безоплатного екологічного ресурсу не сприймається світовою екологічною політикою взагалі і європейським водним законодавством зокрема, що можна побачити із Водної рамкової директиви ЄС²⁶ (ВРД). Гармонізація українського РСЗР з екологічним законодавством ЄС вимагає здійснення переходу від застарілого ЕІР, заснованого на використанні АС, до принципів перестороги та «забруднювач платить». Попри невідкладну необхідність такої зміни, за рекомендацією МР²⁷ використання АС дотепер залишається головним методологічним принципом українського РСЗР.

Наразі для реалізації ІУВРБП і розроблення українських ПУРБ проблема відповідності БПРГДСЗР вимогам законодавства потребує особливої уваги. В МР фактично зберігся початковий поділ розрахунків усіх нормативів ГДС на два різновиди – точкові та басейнові. У варіанті БПРГДСЗР цільову спрямованість БП на еколого-економічну мінімізацію народногосподарських витрат для досягнення ГДС змінено на довільність вибору критерію оптимальності «виходячи із специфіки задачі, що розв'язується»²⁸. Щобільше, пропонується «застосовувати критерій відносного пропорційного використання асимілюючої спроможності водного об'єкта на одиницю витрати зворотних вод»²⁹. Але відсутній конкретний вираз цього критерію та його точний зміст. Також незмінним залишається ставлення до АС як до однієї (єдиної) величини для усієї розрахункової ділянки. Найбільш важливим для розуміння принципового ставлення документа МР до використання АС є твердження про право «суб'єкта водокористування на “отримання квоти” АС водоприймача для здійснення водовідведення»³⁰. У базових законодавчих актах, ЗУПОНПС та ВКУ, будь-яка згадка про зазначене право відсутня. Квотування АС і ставлення до неї як до корисної властивості («економічного ресурсу») усього водного

²⁵ Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва охорони навколишнього природного середовища України від 15.12.1994 р. № 116. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG523> (дата звернення 29.01.2024).

²⁶ Директива 2000/60/ЄС Преамб. (11).

²⁷ Методичні рекомендації з розроблення нормативів П. 17 р. IV.

²⁸ Там само. Дод. 2, п. 1.4.

²⁹ Там само. Дод. 2, п. 1.4.

³⁰ Там само. Дод. 2, п. 1.4.

об'єкта (водоприймача) в цілому, або ж його розрахункового каскаду, слід визнати помилковим, зокрема через те, що АС є локальною характеристикою властивості певного місця (пункту) на водному об'єкті, де розташовано даний скид ЗР. Властивість АС характеризує не басейн в цілому або його якийсь зв'язаний (безперервний) фрагмент, а конкретну ділянку чітко обмеженої довжини, безпосередньо прилеглу до даного скиду, яка має назву зони змішування (ЗЗ). Особливості АС як властивості ділянки водного об'єкта, зокрема ЗЗ, досліджено у статті³¹. Слід зазначити, що оригінальне нормативно-термінологічне визначення АС, наведене у³² для потреби обґрунтування БП, було викривлено в п. 1.7 Інструкції³³, з чого почався рух у законодавчо суперечливому напрямі розвитку українського РСЗР.

Наразі РСЗР зі зворотною водою у водні об'єкти України залишається однією з найбільш суспільно потрібних функцій СВ навіть у період воєнних дій, занепаду економіки та кризи промислової діяльності. Розв'язання проблем та врахування особливостей правового РСЗР у поверхневій воді України має здійснюватися під час воєнних дій та повоєнного відновлення паралельно з існуванням та дією незмінених вимог державної екологічної та водоохоронної політики, а також в умовах наближення водного законодавства до *acquis* ЄС. У такий період достатньо сталий природний склад ЗР у поверхневих водних об'єктах піддається інтенсивному впливу бойових дій на водозбірній території, наслідкам руйнування гідротехнічних (у тому числі водоохоронних) споруд, збільшенню надходження специфічних ЗР з поверхневим стоком, неконтрольованому транзитному стоку з суміжних територій, перебудові умов функціонування водних екосистем тощо. При цьому завдання еколого-правового інституту РСЗР хоча й можуть дещо змінюватися за обсягом, але не повинні втрачати своєї головної правової регулювальної функції – ефективного лімітування скидання ЗР зі стаціонарних точкових джерел та визначення правової поведінки їх власників – суб'єктів водокористування. Слід зазначити, що документи державної екологічної політики з вимогами до правового забезпечення якості води у поверхневих джерелах, а також до її екологічної та хімічної безпеки, в період воєнних дій не змінили пріоритетів щодо правотворчої діяльності у відповідних сферах. Також залишилися незмінними вимоги головних законодавчих та нормативно-правових актів. Крім того, дослідження свідчать про невідпо-

³¹ Уберман В. І., Васьковець Л. А. Еколого-правові особливості зон змішування при регулюванні скидання забруднювальних речовин. Int. Sci. and prac. Conf. «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»: conf. proc., July 9–10, 2021. Wloclawek, Republic of Poland : «Baltija Publishing», 2021. Р. 84–88. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-20> (дата звернення 29.01.2024).

³² ДСТУ 3041–95. Гідросфера. Використання і охорона води. Терміни і визначення. Чинний від 01.07.1996. Видання офіційне К. : Держстандарт України, 1995. 27 с. Термін 71. URL: https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=74302&minregion=852 (дата звернення 29.01.2024).

³³ Інструкція ... П. 1.7.

відність чинного українського РСЗР вимогам внутрішнього екологічного, водного та ін. законодавств. Не зазнали корекції стратегія та плани наближення українського законодавства до законодавства ЄС. Відтак, нагальною потребою є визначення шляхів наповнення (до 2025 р.) 9-и українських ПУРБ реальними правовими інструментами РСЗР задля впливу на точкові джерела скидання ЗР у поверхневі води в процесі здійснення таких планів. Тимчасовою альтернативою європейському РСЗР може бути встановлення перехідного періоду і збереження на час його існування чинних українських інструментів: нормативів ГДК і ГДС. Але використання зазначених інструментів вимагає досягнення суворої відповідності українського механізму РСЗР сучасному законодавству, а також адаптації до умов воєнних дій методологічних вимог щодо окремих інструментів РСЗР.

Прикладом таких перехідних заходів нормативного поєднання можуть слугувати зміни в одній з найважливіших для безпеки людини системі гігієнічних вимог до питної води. У цій сфері відповідні вимоги для довоєнного часу і всієї території України викладено у ДСанПіН 2.2.4-171-10, але після встановлення воєнного стану введено окремий нормативний документ ДСанПіН³⁴, який «застосовуються в умовах воєнного стану та під час надзвичайних ситуацій іншого характеру на окремій території протягом визначеного періоду часу за рішенням відповідної регіональної або місцевої комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій». Останній ДСанПіН має значні відмінності від довоєнних вимог, як за структурою і складом всієї системи нормативів, так й за значеннями деяких з них. Орієнтуючись на такий підхід слід при перегляді відповідних нормативно-правових актів³⁵ розглянути можливість внесення тимчасових перехідних змін у нормативи ГДК, які є ключовими для всієї системи нормативів РСЗР. Також доцільно включити вимоги щодо перехідних заходів у галузевий стратегічний план для водного сектора³⁶.

³⁴ ДСанПіН Показники безпечності та окремі показники якості питної води в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій іншого характеру. Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.04.2022. № 683. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-22#Text> (дата звернення 29.01.2024).

³⁵ Гігієнічні нормативи якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02 травня 2022 року № 721 (затв. в Міністерстві юстиції України 16 травня 2022 р. за № 524/37860). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-22#Text> (дата звернення 29.01.2024).

³⁶ Стратегічний план робіт на воєнний та відбудовний період для водного сектора сформовано. Опубліковано 09.05.2022 09:59. Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів України. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategichnij-plan-robot-na-voennij-ta-vidbudovnij-period-dlya-vodnogo-sektora-sformovano> (дата звернення 29.01.2024).

2. Принципи побудови українського правового механізму регулювання скидання забруднювальних речовин зі зворотною водою

Дослідження побудови еколого-правового механізму РСЗР ґрунтується на викладеній нижче модельній структурі логіко-функціональних зв'язків між головними елементами правового механізму, що впливають на скидання з точкових техногенних джерел у поверхневій воді України.

При здійсненні СВ вважається, що РСЗР виконується за одним з двох варіантів³⁷. Варіант 1 стосується одного скиду, тобто одного стаціонарного джерела забруднення³⁸. У варіанті 2 розглядаються більше одного стаціонарного скиду на гідрографічно зв'язаній частині водогосподарської ділянки, розташованій у річковому басейні. Зазначеними джерелами відводяться у водний об'єкт (ВО) і скидаються у складі зворотної води забруднювальні хімічні речовини або їх групи (тобто ЗР), які іменуються відповідно до хімічної номенклатури та існують у структурі рідкої дисперсної системи. Характеристики ВО у пункті (створі) скиду визначаються режимом пункту ВО³⁹, наведеному у вимогах до СВ, і фіксуються у відповідній документації. Вважається, що однойменні хімічні речовини (їх групи) можуть міститися не тільки у зворотній воді скиду, а й у ВО у фонових кількостях. Склад та властивості зворотної води регулюється правовими вимогами РСЗР.

У варіанті 1 (точковому) головним правовим інструментом РСЗР є нормативи ГДС ЗР⁴⁰. На відміну від нормативу, показник ГДС речовини⁴¹ визначається як «маса речовини у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом даного пункту водного об'єкта за одиницю часу». Фізичною величиною, якою характеризується кількісний вміст ЗР у зворотній воді, є масова витрата ЗР. У ч. 1 ст. 38 ВКУ визначено, що метою встановлення нормативів ГДС є поетапне досягнення екологічного нормативу якості води (ЕНЯВ). Останній норматив є комбінуванням вимог ще першої редакції ВКУ від 1995 р. із сучасними європейськими характеристиками стану води. Але повного методологічного опрацювання цього найважливішого екологічного нормативу, вимоги до якого наведено у ВКУ⁴², до цього часу не здійснено. ЕНЯВ має аргументами низку науково обґрунтованих значень концентрацій ЗР та показників якості води (загальнофізичні, біологічні, хімічні, радіаційні) і спрямований на оцінку «станів масиву поверхневих вод та хімічного стану масиву підземних вод та визначення комплексу водоохоронних заходів». Слід зазначити, що український ЕНЯВ

³⁷ Водний кодекс України. Ст. 1, ст. 49.

³⁸ Податковий кодекс України. Підпункт 14.1.230, п. 14.1, ст. 14.

³⁹ Хільчевський В. К. Водний режим. Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/> Водний режим (дата звернення 29.01.2024).

⁴⁰ Водний кодекс України. Ст. 38.

⁴¹ Там само. Ст. 1.

⁴² Там само. Ст. 37.

є принципово відмінним від європейського екологічного стандарту якості (ЕСЯ) або за іншим перекладом «стандарту якості доквілля», який використовується у ВРД. ЕНЯВ комплексно (векторно) характеризує склад та властивості води у масиві. Тоді як європейський ЕСЯ у ВРД «означає **концентрацію окремого забруднювача** або групи забруднювачів у воді, осадах чи біоті, що мають бути не перевищеними з метою охорони здоров'я людей і доквілля»⁴³ [виділення авторів: В. У., Л. В.], і стосується не масиву (тобто «водного об'єкту або його частини»), а будь-якого пункту ВО. Така розбіжність між об'єктами нормування, тобто між характеристикою багатоконпонентні множини ЗР характеристикою однієї ЗР (або її групи), а також між об'єктами та цілями нормування, є найважливішою перепорою на шляху гармонізації українського та європейського підінститутів РСЗР. Слід взяти до уваги, що в перехідний період через брак часу та ресурсів методичні засади ЕНЯВ, а найголовніше його компонентне наповнення, не будуть розроблені, крім того не буде здійснено законодавчого переходу до ЕСЯ. Тому в перехідних змінах доцільно тимчасово залишити чинну наразі *de facto* і законодавчо некоректну мету визначення нормативів ГДС виходячи лише з існуючих нормативів ГДК⁴⁴: «... і санітарно-гігієнічних норм у місцях розташування джерел водопостачання та водокористування».

Значення нормативу ГДС є критерієм правової допустимості водовідведення певної речовини зі зворотною водою. До цього часу у більшості випадків РСЗР відповідність такому критерію визначається (і розраховується) з умов дотримання нормативів екологічної безпеки водокористування тобто ГДК (концентрації) тієї самої речовини у ВО, вода якого використовується для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення або для потреб рибного господарства⁴⁵. Значення нормативів ГДК мають дотримуватися у пункті (створі) ВО поза межею ЗЗ, яка є безпосередньо прилеглою до місця скиду та поширюється за течією на певну відстань до контрольного пункту (створу). Базою для визначення допустимості скидання слугує фоновий пункт (створ) ВО, розташований поза впливом даного скиду (у річках – проти течії від скиду). За деякими виключеннями допустимість скидання певної (консервативної) ЗР характеризується різницею між її нормативом ГДК та фоновією концентрацією, а обсяг допустимого скидання за ГДС визначається з позитивного значення такої різниці та кратності загального гідралічного розбавлення зворотної води у ВО на межі ЗЗ. Саме в цьому для більшості випадків ЗР та їх груп полягає еколого-правове нормативне регулювальне значення *EIP*. Якщо зазначена різниця є нульовою або від'ємною, то скидання ЗР є недопустимим. У підзаконних нормативно-правових актах (ПНПА) та нормативно-технічних документах (НТД) позитивна величина різниці отримала назву асимілюючої спроможності (аббревіатура АС).

⁴³ Директива 2000/60/ЄС. Ст. 2(35).

⁴⁴ Методичні рекомендації з розроблення нормативів ... П. 1, р. IV.

⁴⁵ Водний кодекс України. Ст. 36.

Ланцюг правового впливу РСЗР шляхом встановлення ГДС можна логіко-функціонально дослідити через схематичне структурне зображення (рисунок) однієї ланки (щабля) у каскаді скидів (КС) правового механізму басейнового РСЗР для послідовних за течією скидів від різних водокористувачів однієї й тієї самої консервативної ЗР. На рисунку використані такі абрєвіатури та позначення правових інструментів: ГДК – норматив гранично допустимої концентрації певної ЗР у поверхневій воді; ГДК1 – розрахунковий «норматив» гранично допустимої концентрації тієї самої ЗР на передостанньому щаблі КС; Сф – фонові концентрації певної ЗР у поверхневій воді; Сгдс – концентрація ЗР у зворотній воді, яка відповідає визначеному нормативу ГДС ЗР, що здійснюється з витратою q ; Q – фонові для Ділянки 1 витрати поверхневої води у ВО. Ділянка 1 та Ділянка 2 – включають відповідні ЗЗ, де відбуваються явища розбавлення зворотної води та її змішування з поверхневою водою. Лімітуючий пункт (створ) – встановлене місце на водному об'єкті, де має дотримуватися норматив ГДК у поверхневій воді. Ділянка (щабель) 1, Ділянка (щабель) 2 – суміжні ділянки водного об'єкта, безпосередньо прилеглі до Скиду 1 та Скиду 2 відповідно. Щабель 1, Щабель 2 – послідовні щаблі, починаючи з останнього (для лімітуючого створу), розрахункового КС певної ЗР на ВО.

Наведена на рисунку логіко-структурна схема механізму правового регулювання скидання ЗР нормативами ГДС та ГДК всередині розрахункової ділянки річкового ВО дозволяє наочно зобразити структуру та найголовніші особливості функціонування відповідного правового механізму та відповісти на найважливіше питання, яке полягає в *оцінці різниці між законодавчо встановленим нормативом ГДК і зменшеним розрахунковим «нормативом» ГДК1 для відповідно нижнього (останнього) за течією щабля 1 та передостаннього щабля 2 в розрахунковому КС, а також у визначенні правового сенсу і ставлення до результату такої оцінки*. Відповідь щодо зазначеної у питанні різниці надається за результатами, які містяться у таблиці 1.

Авторами даної статті розраховано характеристики решти вільної АС (у %), яка залишилася після регулювання скидання однієї ЗР зі скиду на нижньому щаблі КС, для реалістичної області значень характеристик скиду та ВО. Результати наведено у таблиці, яка містить показники відмінності концентрації ЗР у фоновому пункті ВО від ГДК (у %) внаслідок регулювання, символом « \rightarrow » позначено випадки недопустимості скидання.

Екологічний регулювальний вплив нормативу ГДС полягає у встановленні обмежень на концентрацію дозволеної до скиду маси ЗР (наведена у боковому таблиці), яка здійснюється з певною витратою (об'ємною) зворотної води, наведеної у підзаголовках колонок таблиці. Зі значень у таблиці видно, як у різних варіантах допустимого РСЗР, що здійснюється за вимогами до ГДС, змінюється відсоток залишку АС, тобто решта вільної АС, після витрачання її частини на регулювання (обмеження) скидання ЗР.

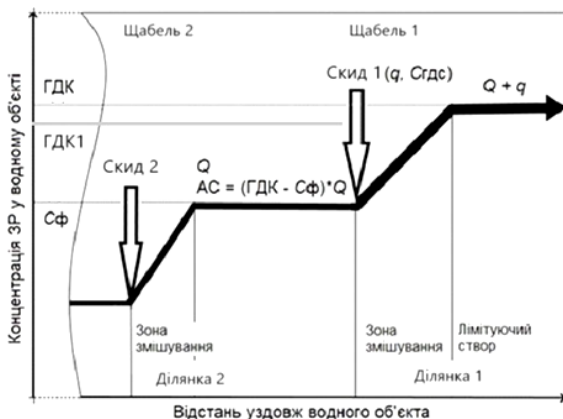

Рис. 1. Логіко-структурна схема правого механізму басейнового РСЗР для випадку однієї консервативної ЗР при повному використанні АС (пояснення в тексті)

Таблиця 1

Концентрація (у відсотках ГДК), що характеризує вільну АС для консервативної ЗР у фоновому пункті ВО після здійснення РСЗР за варіантом 1 (точковий скид, розбавлення та змішування ЗР у ВО) з показниками, наведеними у примітці

Кратність перевищення нормативу ГДК дозволеною за нормативом ГДС концентрацією ЗР у стічній воді, %	Зворотна загальна кратність розбавлення стічної води у ВО, %									
	10	20	30	40	50	60	70	80	90	100
10	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—
20	89	100	—	—	—	—	—	—	—	—
30	78	88	100	—	—	—	—	—	—	—
40	67	75	86	100	—	—	—	—	—	—
50	56	63	71	83	100	—	—	—	—	—
60	44	50	57	67	80	100	—	—	—	—
70	33	38	43	50	60	75	100	—	—	—
80	22	25	29	33	40	50	67	100	—	—
90	11	13	14	17	20	25	33	50	100	—
100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100

Примітка: загальна кратність розбавлення стічної води у ВО змінюється від 1 до 10; відношення концентрації ЗР для визначення ГДС до ГДК змінюється від 1 до 8.

Найбільш важливим висновком з наведених у таблиці даних є те, що **використання АС на будь-якому щаблі КС визначає «втрату» (або зменшення) відповідної частки ГДК для попереднього щабля.** У додатку до джерела МР⁴⁶ чітко визначено, що кінцевим критерієм процедури розрахунку та головною особливістю будь-якої розрахованої низки нормативів ГДС для КС є те, що Сф повинно бути не більшим (тобто меншим або дорівнювати) ГДК для всіх щаблів каскаду. Однак, **поза увагою залишилося важливе правове значення та правові наслідки такого результату.** За результатом аналізу таблиці також виявляється високий ступінь залежності та чутливості зазначеного зменшення до характеристик інших правових інструментів. Але для мети даної статті достатньо констатації самого факту зменшення.

Наведене свідчить, що прагнення повного використання АС (тобто досягнення і не перевищення ГДК ЗР) для певної ЗР на межі ЗЗ у КС на будь-якому щаблі викликає необхідність зменшення нормативу ГДК у вихідних даних для розрахунку нормативу ГДС на попередньому щаблі. Таке об'єктивне зменшення, що підтверджене в МР, протирічить наданому у ч. 4 ст. 33 ЗУПОНПС⁴⁷ **праву всіх водокористувачів каскаду на використання єдиних для всієї території України нормативів ГДК ЗР,** тобто на дотримання еколого-політичної вимоги, спрямованої на створення та забезпечення однакових умов екологічної безпеки в межах держави. Крім того, зазначене зменшення **не дозволяє виконати обов'язок водокористувачів** «не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам», встановлений в абз. 5 ст. 44 ВКУ, **та дотримуватися вимоги** «здійснювати господарську діяльність без порушення прав інших власників та користувачів природних ресурсів», що міститься в абз. 5 ч. 1 ст. 153 Господарського кодексу України⁴⁸. Зазначене порушення «права на норматив ГДК» спричиняється відсутністю у всіх водокористувачів КС, крім водокористувача – замовника розрахунку, інформації про використаний метод розрахунку: без застосування басейнового принципу («точковий»), або «басейновий» («каскадний») із застосуванням басейнового принципу визначення нормативів ГДС. Таку інформацію слід було би надавати у прикінцевих документах з розроблення ГДС⁴⁹. Насправді, через відсутність у низки водокористувачів КС зазначеної інформації від них приховуються факти застосування до ЗР в їх зворотній воді штучно зменшених (тобто більш жорстких!) нормативів ГДК. Розрахункові значення ГДС для всіх водокористувачів КС крім одного (власника звітних матеріалів розрахунку) стають і залишаються відомими лише організації-розробнику нормативів, яка на договірних засадах залучається водокористувачем – замовником

⁴⁶ Методичні рекомендації з розроблення нормативів Додаток 2, п. 5.3, крок 5.

⁴⁷ Про охорону навколишнього Ч. 4 ст. 33.

⁴⁸ Господарський кодекс України / Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. ВВР. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁴⁹ Методичні рекомендації з розроблення Додаток 1.

до виконання розрахунку⁵⁰. Таке приховування важливої інформації створює у водокористувачів ілюзію щодо можливостей розрахунків за КС для послаблення умов водовідведення і є потужним джерелом корупційних ризиків у діяльності з РСЗР.

Управлінський зміст БПРГДСЗР полягає у *координації діяльності певної групи водокористувачів (в межах КС) при паралельному скиданні ними ЗР*. Здійснення БПРГДСЗР вимагає змін у ВКУ для створення законодавчої можливості *спільної діяльності водокористувачів* з метою досягнення і підтримання (сталого існування) між ними відповідного еколого-економічного компромісу протягом певного часу. Загальні правові підстави та законодавчі інструменти для реалізації такої можливості створено у главі 77 Цивільного кодексу України⁵¹, де визначаються договірні стосунки між сторонами (учасниками) спільної діяльності.

БПРГДСЗР виник та науково розроблявся у 1975 – 1978 роки, коли діяв Водний кодекс Української РСР⁵². У ст. 30 цього кодексу встановлювалися *категорії «спільного» і «відособленого» водокористування*. У той час спільне водокористування дозволялося «за замовчуванням» у випадках, не передбачених для відособленого водокористування, яке дозволялося окремими документами. У сучасному ВКУ зазначені категорії водокористування не збереглися. Мало того, зараз за ст. 49 ВКУ дозволи на спеціальне водокористування видаються кожному водокористувачу окремо, а до відповідної заяви – клопотання додаються «нормативи гранично допустимого скидання (ГДС) забруднювальних речовин у водні об'єкти зі зворотними водами (з розрахунком на кожний випуск (скид) окремо)». При цьому від водокористувачів не *вимагається жодних спільних дій стосовно РСЗР*. Отже, до 1995 р. використання відповідало вимогам тогочасного українського водного законодавства.

Виявлені невідповідності законодавству створюють сприятливі можливості для порушень водокористувачами нормативів екологічної безпеки водокористування і погіршення встановленої нормативної якості поверхневих вод. Шлях до погіршення відкривається через відсутність у кінцевому документі ГДС для певного водокористувача будь-яких згадок про метод розрахунку (точковий або за БПРГДСЗР). Для водокористувача у першому випадку $C_{ГДк}$ має загальнодержавне нормативне значення. У другому

⁵⁰ Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 р. № 1100 із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1091 від 13.12.2017). П. 20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁵¹ Цивільний кодекс України / Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. ВВР. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.01.2024).

⁵² Водний кодекс Української РСР / Закон УРСР від 09.06.72 № 771-VIII. ВВР. 1972. № 24. Ст. 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771%D0%B0-08#Text> (дата звернення 29.01.2024).

випадку розробник нормативів ГДС при неможливості водокористувача – замовника досягнути скидання технологічно обумовленого обсягу ЗР через відсутність вільної АС у якомусь пункті (створі) має можливість скористатися БПРГДСЗР і «отримати» недостатню АС від водокористувачів, розташованих вище за течією, внаслідок перерозподілу АС між щаблями КС як спільного ресурсу. Але через відсутність координації й організованої спільної діяльності з розроблення нормативів ГДС такої перерозподіл залишиться невідомим іншим водокористувачам. Тому водокористувачі, від яких АС розрахунково відібрали без їх поінформування, будуть продовжувати користуватися своїм правом на повний загальнодержавний нормативний рівень ГДК і тим порушувати встановлені для них розрахункові (внутрішні каскадні) рівні $C_{ГДК}$, що призведе до наднормативного збільшення ЗР у воді поверхневого ВО та погіршення її якості.

ВИСНОВКИ

Еколого-правовий підінститут РСЗР стосується найбільш дієвого українського правового механізму екологічної безпеки спеціального водокористування (в частині скидання ЗР) та забезпечення якості води у ВО. Наразі в Україні у сфері охорони та екологічної безпеки поверхневих вод одночасно здійснюються: 1) реалізація директивних вимог щодо поліпшення якості поверхневих ВО шляхом зменшення їх забруднення скидами промислових підприємств, 2) програма і плани наближення до водного законодавства ЄС, та 3) адаптація спеціального водокористування до умов періоду воєнних дій, занепаду економіки та кризи промислової діяльності. Зазначені напрями, попри певну різноспрямованість, вимагають використання ефективного РСЗР.

Сучасне українське РСЗР створювалося близько 50 років назад і реалізувало *EIP*, який наразі застарів і не відповідає міжнародним принципам та внутрішньому законодавству. *EIP* реалізується добре відомими нормативами ГДС та ГДК, а також ЕНЯВ, який залишається поняттєво та законодавчо невизначеним. У дослідженні передумов створення РСЗР виявлено, що до базових інструментів сучасного українського еколого-правового механізму РСЗР крім зазначених нормативів мають належати вимоги до зони змішування зворотної й поверхневої води та до екологічної властивості АС такої зони. З досліджень правових механізмів РСЗР випливає, що головний український цільовий норматив ЕНЯВ є принципово відмінним від його європейського відповідника ЕСЯ, і така відмінність є суттєвою перепорою для гармонізації українського та європейського підінститутів РСЗР. В перехідний період не можна очікувати на швидке розроблення українських методичних засад ЕНЯВ і його об'єктні визначення, а також на запровадження європейської системи ЕСЯ. Крім того, до важливих інструментів *EIP* слід включити вимоги щодо можливості агрегації низки скидів ЗР для розрахункового визначення нормативів ГДС за точковим або каскадним (басейновим) принципом. Сучасний законодавчий пріоритет каскадної (басейнової) агрегації скидів ЗР та необхідність використання у цьому випадку інформаційно об'ємних та розрахунково складних методів

не відповідає вимогам українського екологічного, господарського та цивільного законодавств, створює умови для порушення нормативних вимог до якості поверхневих вод і містить корупційні ризики.

На час переходу до післявоєнного відновлювального режиму економіки пропонується встановити *перехідні еколого-правові законодавчі вимоги* до РСЗР. Головними особливостями таких вимог можуть бути: 1) тимчасове збереження *EIP*; 2) відмова від використання КПРГДСЗР; 3) максимальне інформаційне та розрахункове спрощення методів визначення нормативів ГДС шляхом його точкової локалізації; 4) збереження критеріїв екологічної безпеки водокористування, нормативів ГДК, як цільових значень у розрахункових визначеннях нормативів ГДС.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема створення ефективного правового механізму регулювання скидання забруднювальних речовин (РСЗР) з точкових техногенних джерел у поверхневі води України. Цей механізм призначається для забезпечення екологічної безпеки водокористування в сучасних умовах воєнного стану та в період відновлення економіки, виконання вимог директивних документів України, наближення законодавства до *acquis communautaire* ЄС. Для дослідження використовується модельна структура логіко-функціональних зв'язків між елементами правового механізму, яка відображає ланцюг правового впливу на обсяг забруднювальних речовин, що скидаються зі зворотною водою. Дослідження здійснювалося на мікрорівні (окремих норм) та охоплює усю структуру українського правового механізму РСЗР, який ґрунтується на застарілому більш ніж на 40 років, екологічному принципі «*emission – immission*». Виявлено, що до базових законодавчих інструментів сучасного українського еколого-правового механізму РСЗР крім відомих нормативів ГДС та ГДК мають належати вимоги до зони змішування зворотної й поверхневої води та до її асимілюючої спроможності, а український цільовий екологічний «норматив якості води» є принципово відмінним від його європейського відповідника «екологічного стандарту якості», що заважає гармонізації українського та європейського підінститутів РСЗР. До інструментів РСЗР слід включити вимоги щодо можливостей агрегації низки скидів зворотної води для розрахункового визначення нормативів ГДС за точковим або каскадним (басейновим) принципом. Доведено, що визначення нормативів ГДС за каскадним (басейновим) принципом не відповідає вимогам українського екологічного, господарського та цивільного законодавств, створює умови для порушення нормативних вимог до якості поверхневих вод і містить корупційні ризики. Наведено пропозиції щодо встановлення тимчасових перехідних еколого-правових законодавчих вимог до РСЗР.

Література

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VII / Верховна Рада України. *БВР*. 2018. № 30. Ст. 241.

2. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ / Верховна Рада України. *ВВР*. 1991. № 41. Ст. 546.

3. Водний кодекс України: Закон України від 6 червня 1995 року № 213/95-ВР / Верховна Рада України. *ВВР*. 1995. № 24. Ст. 189.

4. Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки / Постанова Верховної Ради України. *ВВР*. 1998. № 38. Ст. 248.

5. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII / Верховна Рада України. *ВВР*. 2019. № 16. Ст. 70.

6. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 402-р. *ОВУ*. 2019. № 49. Ст. 1677.

7. Водна стратегія України на період до 2050 року / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 9.12.2022 р. № 1134-р. *ОВУ*. 2022. № 99. Ст. 6244. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1134-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 29.01.2024).

8. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Екологічна безпека». Національна рада з відновлення України від наслідків війни. Липень 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/environmental-safety-assembly.pdf> (дата звернення 29.01.2024).

9. Про хімічну безпеку та управління хімічними речовинами: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2804-IX / Верховна Рада України. *ОВУ*. 2023. № 2. Ст. 84.

10. Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року : станом на 31.10.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_962#Text (дата звернення 29.01.2024).

11. Стратегічний план робіт на военний та відбудовний період для водного сектора сформовано. Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів України. Опубліковано 09.05.2022 09:59. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategichnij-plan-robit-na-voennyj-ta-vidbudovnij-period-dlya-vodnogo-sektora-sformovano> (дата звернення 29.01.2024).

12. Екологічне право України. Академічний курс: підручник / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: ТОВ «Видавництво «Юридична думка». 2005. 848 с.

13. Кобецька Н. Р. Екологічне право України : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 352 с.

14. Черкашина М. К., Виставна Ю. Ю. Проблеми законодавчого визначення забруднення вод в Україні та Європі: порівняльний аналіз. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2013. № 14. С. 238–242. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3791/1/Cherkashina_Vystavna_238_242.pdf (дата звернення 29.01.2024).

15. Yuliya Vystavna, Maryna Cherkashyna and Michael R. van der Valkd. Water laws of Georgia, Moldova and Ukraine: current problems and integration with EU legislation. 2018. *Water International*. 2018. Vol. 43. Issue 3: Wicked Problems of Water Quality Governance. Taylor and Francis Online. 11 p. DOI: <https://doi.org/10.1080/02508060.2018.1447897> (дата звернення 29.01.2024).

16. EAP Task Force. Proposed system of surface water quality standards for Moldova: Technical Report. 49 p. URL: <https://www.oecd.org/env/outreach/38205453.pdf> (дата звернення 29.01.2024).

17. Екологічне право : підручник / за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право. 2013. 432 с.

18. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Порівняльна характеристика європейського й українського правових механізмів регулювання скидання забруднювальних речовин. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2021. Вип. 4(52). С. 83–93. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4\(52\).248149](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2021.4(52).248149) (дата звернення 29.01.2024).

19. Методичні рекомендації з розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва захисту довкілля та природних ресурсів України від 05.03.2021 р. № 173. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0173926-21#Text> (дата звернення 29.01.2024).

20. Данилюк Л. Р. Басейновий принцип управління водними ресурсами: поняття, зміст і стан впровадження в Україні. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Право*. 2018. Вип. 51. Том 1. С. 151–154. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/31057> (дата звернення 29.01.2024).

21. Географічна енциклопедія України. Т. 1: А–Ж / редкол.: О. М. Маринич (відповід. ред.) та ін. К.: «УРЕ». 1989. 416 с.

22. Інструкція про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами. Наказ Мін-ва охорони навколишнього природного середовища України від 15.12.1994 р. № 116. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG523> (дата звернення 29.01.2024).

23. Уберман В. І., Васьковець Л. А. Еколого-правові особливості зон змішування при регулюванні скидання забруднювальних речовин. *Int. Sci. and prac. Conf. «Legal science, legislation and law enforcement: traditions and new European approaches»* : conf. proc., July 9–10, 2021. Wloclawek, Republic of Poland: Baltija Publishing, 2021. P. 84–88. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-116-9-20> (дата звернення 29.01.2024).

24. ДСТУ 3041–95 Гідросфера. Використання і охорона води. Терміни і визначення. Чинний від 01.07.1996. Видання офіційне К. : Держстандарт України, 1995. 27 с. URL: https://budstandart.ua/normativ-document.html?id_doc=74302&minregion=852. (дата звернення 29.01.2024).

25. ДСаНПіН Показники безпечності та окремі показники якості питної води в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуаціях іншого характеру. Наказ Мін-ва охорони здоров'я України від 22.04.2022. № 683. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0564-22#Text> (дата звернення 29.01.2024).

26. Гігієнічні нормативи якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення. Наказ Мін-ва охорони здоров'я України від 02 травня 2022 року № 721 (затв. в Мін-ві юстиції України 16 травня 2022 р. за № 524/37860). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0524-22#Text> (дата звернення 29.01.2024).

27. Стратегічний план робіт на воєнний та відбудовний період для водного сектора сформовано. Опубліковано 09.05.2022 09:59. Офіц. сайт Державного агентства водних ресурсів України. URL: <https://www.davr.gov.ua/news/strategichnij-plan-robit-na-voennij-ta-vidbudovnij-period-dlya-vodnogo-sektora-sformovano> (дата звернення 29.01.2024).

28. Хільчевський В. К. Водний режим. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Водний_режим (дата звернення 29.01.2024).

29. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV / Верховна Рада України. *ВВР*. 2003. № 18. Ст. 144. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення 29.01.2024).

30. Порядок розроблення нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти та Перелік забруднюючих речовин, скидання яких у водні об'єкти нормується / Постанова Кабінету Міністрів України від 11 вересня 1996 р. № 1100 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1091 від 13.12.2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1100-96-%D0%BF#Text> (дата звернення 29.01.2024).

31. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV / Верховна Рада України. *ВВР*. 2003. № 40. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 29.01.2024).

32. Водний кодекс Української РСР: Закон УРСР від 09.06.72 № 771-VIII. / Верховна Рада УРСР. *ВВР*. 1972. № 24. Ст. 200. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771%D0%B0-08#Text> (дата звернення 29.01.2024).

Information about the authors:

Uberman Volodymyr Illich,

Ph.D., Leading Scientific Researcher at the Laboratory for Problems of Water Quality Improvements and Management, Scientific and Research Institution «Ukrainian Scientific and Research Institute for Environmental Problems», Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine
6, Bakulina str., Kharkiv, 61166, Ukraine

Vaskovets Liudmyla Antonivna,

Ph.D., Prof., Professor at the Department of Occupational and Environmental Safety, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,
2, Kyrpychova str., Kharkiv, 61002, Ukraine